

T A R İ H VESİKALARI

Sayı: 5

Şubat 1942

Cilt: I

İSTANBUL'UN ZAHİRE İŞLERİNE DAİR İKİ VESİKA

Osmanlı İmparatorluğunun inhitat devirlerinde, yabancı devletlerin, harp gemileriyle Boğazları tehdit etmeleri, hattâ Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almaları sık sık vâkı olmuş hâdiselerdir; bu yüzden İstanbul'a zahire ve erzak götüren gemilerin, seyir ve seferlerini müşkülât içinde yapmalarının, İstanbul'un yiyecek sıkıntısına maruz kalmasına sebeb olduğu görülmüştür.

İşte devlet, zaman zaman aldığı tedbirlerle, bu sıkıntıyı bertaraf etmeğe çalışmıştır. Neşrettiğimiz vesikalar, bu tedbirlerin mahiyetini göstermektedir.

(1) numaralı vesika, 1244 (1828) yılında Rus gemilerinin Karadeniz Boğazı yakınlıklarına doğru gelmesi ve Çanakkale Boğazının abluka altına alınması, civar sahillerden bir kısmının istilâ edilmiş bulunması dolayısıyla, İstanbul'da çekilmeğe başlanılan yiyecek sıkıntısı üzerine Anadolu'ya yazılan bir emirdir.

Babîlî bununla, ileriki yıllarda, herhangi bir darlıkla karşılaşmamak için daha önceden İstanbul'da erzak ve zahire istokları yapabilmek düşüncesiyle İstanbul'da Anadolu'daki boş tarlaların ekilmesini emretmektedir.

Esasen İstanbulun iâşesi meselesi, Osmanlı devletini, her zaman meşgul eden ehemmiyetli meseleler arasındadır: zahire temini, zaman zaman, kâh devlet eliyle, kâh tüccar vasıtasıyla, taşradan mubayaa suretiyle vukubulmuştur.

Zahîrenin devlet eliyle mubayaa usulü, Selim III zamanına kadar devam eder. Bu devirde, bu usulün halk menfaati bakımından zararlı olduğu görülür, yine tüccar tarafından temini cihetine gidilir; kısa bir zaman içinde, bunun da birçok mahzurları görülmeye başlanır ve zahire ihtiyacının bir kısmının devlet tarafından mubayaaasına, bir kısmının da tüccar eliyle teminine, sefer zamanında da ordu ihtiyacı için, devlet ricalinden birinin, Zahire Nazırı unvanıyla bu işe memur edilmesine karar verilir. Bu şekil Abdülmecit zamanına kadar devam eder. Fakat harice zahire ihracını menetmenin, müstahsilin zararını mucib olduğu görülerek, bu işleri organize etmek üzere, bir Ticaret Nezareti teşkili muvafık görülür ve zahire ihracı serbest bırakılır. 1255 (1839).

Fakat aradan kısa bir müddet geçince, bu serbestlik tekrar kaldırılır, müstahsil unsurun ekecek ve yiyecek ihtiyacını gidermek ve İstanbul halkını yiyecekçe sıkışık vaziyetten kurtarmak maksadiyle harice zahire satışı yeniden menolunur. İşte (2) numaralı vesika, bu yasağın mahiyetini ve bu hususta ne gibi tedbirlerin alınmış olduğunu göstermektedir.

Her iki vesika da, Kastamonu Şer'îye Mahkemesi sicillerinden alınmıştır.

Talât Mümtaz YAMAN

Diyarbakır Maarif Müdürü

Hâli tarlaların ziraat olunması emridir

Anadolunun sol kolu yefm ve yesarına nihayetine varınca hüküm dır ki

Memalik-i mahrusat-ül-mesalik-i padişahanemin ekseri mahalleri arz-ı münbite ile muhat olmak mülâbesesiyle ahalisi ellerinde bulunan o makule mahalleri ziraate rağbet eyledikleri takdirce biinayetillâhi tealâ feyz ü bereket husuliyle zehayir hususunda hiç bir taraftan zaruret çekilmiyeceği zâhir iken bir müddettenberi Anadolu ve Rumeli taraflarında ziraat ve hirasat maddesine lâyikiyle dikkat ve rağbet olunmıyarak tarlaların çoğu zer' ü ziraatten hâli durmakta ve bihikmet-illâhi tealâ bir kaç sene dir bazı mahaller mezruatına cerâd müstevli olarak oltaraf ahalisi zaruret çekmekte oldukları derkâr ve işbu zer' ve ziraat maddesi ise akavat-ı beşeriyenin cüz'-i âzamı olan zehayir-i muktaziyenin menatı ve ahali-i fukarânın taayyüşlerinin medarı olmak hasebiyle bir mahalde arazi ve tarla hali bırakılmıyup cümlesinin ekilüp biçilmesi feyz ü inayet-i Cenab-ı Rabb-ül-âlemîn ile zehayir hususunda tevsi-i akvât-ı ibad-ullahi müstelzim olacağında şüphe olmadığı bedihi ve aşikâr olmaktan naşı siz ki vüzera-yı müşar ve mîrmiran ve mevlâna ve nüvvab ve sair-i mummaileyhimsiz, zir-i hükûmetinizde kâin kaza ve kasabat, sefere giden voyvoda ve âyanların mahallerinde bulunan vekilleri taraflarından bu hususa müstakillen takayyüt ve nezaret olunarak ahaliden ferd-i â feride başıboş gezdirilmeyüp hâli olan tarlaların o makule ektirilüp biçtirilmesi ve erbab-ı ziraatten olup tohum ve hayvanı olmyanlara taraflarından ve gerek sair erbab-ı iktidar caniplerinden lüzumu mikdar tohum ve hayvan itasiyle bir hali erazi ve tarla bırakılmıyarak cümlesinin ziraat ve hirasat olunması esbabının istihsaline bilittifak ihtimam ve dikkat eylemeniz fermanım olmağın tenbihen ve tekiden rikâb-ı müstetaptan işbu Emr-i Şerifim isdâr ve ile tesyar olunmuştur. İmdi zaman-ı adalet-iktiran-ı aşhanemde kâffe-i ibâd-ullâhın refah-ı halleri ve memalik-i mahrusamın âbâ-dânî ve umranı matlûp ve mültezem-i padişahanem olmakla vüsul-i ferîman-ı celil-ül-unvanımda zir-i hükûmetinizde vâki kaza ve kasabat ve kura ahalisinden hiç birini başıboş nâfile gezdirtmeyüp hâli olan yerleri o misillülara ektirip ve biçirmeğe ve erbab-ı ziraatten olup kudreti olmyanlara dahi voyvoda vekilleri taraflarından ve sair eshab-ı servet ve iktidar caniplerinden tohum ve hayvan itasiyle iane olunarak mecmu tarlaların ziraat olunması vesailinin istikmaline vüfur-i say' ü gayret eylemeniz matlûb-ı mülûkânem idüğü ve bu husus umur-ı mutenadan olduğuna binaen bu bapta kusur u rehavet ve tekâsül ü betaet bir vechile caiz olmadığı malûmunuz oldukça bervech-i muharrer amel ve hareket ve infaz-ı

emr ü irade-i şahaneme bilittifak ihtimam ve dikkat ve hilâfı vaz'ı tecvizen ziyade ittika ve mübââdet eylemeniz babında ferman-ı alışanım sadır olmuştur, buyurdum ki.

(Evâsıt-ı rebulâhîr 1244 - Birinciteşrin 1828 sonları)

Türkiyeden zahîre ihracının menine dair ferman

Anadolunun sol kolu yemîn ve yesariyle nihayetine varınca hükümdür ki

Memalik-i mahrusa-i şahanemde kâin kazalardan müretteb olan mübayaat maddesinin rahmen lil-fukarâ geçenlerde afv ü ilgasiyle herkes husule getirdiği zehayiri fiat-ı câriyesiyle dilediği mahalle fûruht eylemek üzere müsaade-i seniye-i şahanem erzan kılınarak olbapta lâzımgelen mahallere evâmîr-i celile-i mülûkâne neşriyle ilân-ı keyfiyet olunmuş ise de bihikmet-illâhî tealâ bu sene-i mübarekede memalik-i mahrusa-i şahanemin ekseri mahalleri mahsulâtında çendan feyz ü bereket runûma olmayup derun-i memalik-i Devlet-i Aliyemde mevcut bulunan zehayir dahi fakat arazi-i dahiliye-i saltanat-ı seniye-i tohumuğuna ve fazlâsının idare-i mekûlâtına ancak kifayet edüp belki ana bile vefa etmez derecede idüğü tahkik-kerde-i şahanem olduğuna ve beyandan müstağni olduğu vechile erbab-ı ziraat ve hirasat ve eshab-ı zehayir ve mahsulât hakkında bervecch-i balâ şayan kılınan ruhsat-i seniye yalnız memalik-i mahrusam ahâlisinin kifaflarından fazlâ olan zehayire münhasır olarak ol dahi mahsulâtın kesret üzere olmasına mütevakkıf bulunup yoksa böyle zehayirin killeti vaktinde herkes ellerinde olan mahsullerini harice verip de sonra Huda göstermesün her tarafta zahîreye nedret ve katret tari olacağı bedihiyattan iken ibad-ullâhın bu bapta duçar-ı zaruret ve müzayaka olmaları nezd-i merahim-vefd-i cihandaranemde bir vechile tecvîz olunmayacağına ve egerçi bu hususta harice zahîre fûruhtunun men'i kaziyesinde bu defa bazı düvel-i mütehabbe ile akdolunan muahede-i ticaretten dolayı düvel-i müşarünileyhim tüccarının memnuiyetleri icabedeceğinden bu dahi muahede-i mezkûreye menafi olur ise de ledilicap muvakkat suretiyle harice zahîre satılmasının men'i hukuk-i milliye iktizasından olup hattâ anların memalikeinde dahi bu usul ötedenberi cari ve mer'i olan mevaddan idüğüne mebni gerek Dâr-ül-hilâfet-il-alıyem sekenesi ve gerek memalik-i mahrusa-i şahanem ahâlisinin müzayaka ve zarurettten vikayeleri zımnında bu senelik zahîre yani asıl gıda-yı insanî ve medar-ı kuva-yı hayvanî olan nan-ı azizin ecza-yı lâzimesinden bulunan hinta ve şîr ve çavdar ve kokoroz ve darı misillü beş nevi zehayirin harice ihracından men'iyle icabına göre derun-ı memalik-i mahrusamda ve Dâr-ül-hilâfet-il-alıyemde

sarf olunması sureti bittensip olvechile icrasına irade-i katia-i mülûkânem taallûkiyle olbapta şerefriz-i sudur olan emr-i hümayûn-ı merahim-nûmun-ı şehriyaranem mukteza-yi münifi üzere memalik-i mahrusa-i şahanemde kâin mahallere vesayay-i muktaziyeyi havi başka başka evamir-i şerifem tasdir olunmuş ve keyfiyet Derisaadetimde mukim bilcümle düvel-i mütehabbe süferası taraflarına tekarîr-i resmîye itasiyle bildirilmiş olmakla siz ki Ferik-i müşar ve kuzat ve nüvvap ve sair-i mumailyhimsiz, vusul-i ferman-ı celil-ül-unvanımda siz dahi keyfiyeti liva-yi mezbur ahalisine etrafiyle ifade ve tefhim ederek ve lâzımgelen memur ve maber ve iskeleleri gereği gibi sedd ü bend eyliyerek fakat bu seneye mahsub olmak üzere olhavalide mevcut olan mezkûr-ül-ecnas zehayirin zinhar ve zinhar bir habbesi müste'min taifesine ve sair ecnebi makulesine verdirilmeyüp ahali-i memleketin tohumluk ve yemekliklerine lüzumundan fazlası Dâr-ül-hilâfet-ilaliyem sekenesinin ekvat-ı yevmiyelerine sarf olunmak üzere doğruca Der-i saadetime irsal ve isal kılınarak olvechile def'i müzayaka-i ibad emr-i ehemmine cümle tarafından dikkat ve itina olunması ve eğer hafi ve celi harice zahire verilüp de sonra eyyam-ı şitada memalik-i mahrusam ahalisi zaruret ve muzayakaya giriftar olmak lâzımgelir ise mütecasir olanların tedibat-ı lâyikaları icra olunmak için Der-i saadetime ilâm ve inha kılınması esbab-ı vesailinin istihsal ve istikmaline cümleniz bilittifak ihtimam ve sarf-ı makderet eylemeniz fermanım olmağın tenbihen ve ihtimamen mahsusani işbu emr-i celil-ül-kadrim isdar ile tesyar olunmuştur. İmdi bu husus, mesalih-i saireye makis olmayup veditat-ullah olan ahali ve fukara ve reâyâ ve berâyânın hevayic-i zaruriyelerine dokunur vacib-ül-itina bir madde-i cesime olduğuna mebni balâda beyan olunduğu vechile takayyüdat ve ikdamat-ı lâzimenin kemayenbağı icra ve ifasiyle şu husustan dolayı ahali ve fukaraya, hususiyle Dâr-us-saltanat-is-seniyem sekenesine ber gûna zaruret çektilirmemesi esbabının istihsali irade-i katia-i mülûkânem iktizasından idüğü ve hilâfı vaz' u hâlât vukuuna bir vechile riza-yi şerifim olmadığı malûmunuz oldukta berminval-i muharrer amel ve hareketle ifa-yı levazım-ı sadakat-kârî ve dirayete cümleniz bil-ittihad mezid-i ikdam ve gayret ve hilâfından gayet-ül-gaya tevakkî ve mübâadet eylemeniz babında ferman-ı alışanım sadır olmuştur. Buyurdum ki vusul buldukta bu babda vech-i meşruh üzere şerefyafte-i sudur olan ferman-ı vacib-ül-ittibaimın mazmun-i itaat-makruniyle amel ve hareket eyliyesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerife itimat kılarsız. Tahriren fievasiti şehri ramazan-il-mübarek liseneti hamsun ve hamsîne ve mieteyni ve elf.

(Ramazan 1255 ortaları = İkcinciteşrin 1839 sonları)